Izvirni znanstveni članek/Article (1.01)
Bogoslovni vestnik/Theological Quarterly 80 (2020) 3, 641—653
Besedilo prejeto/Received:10/2019; sprejeto/Accepted:11/2019
UDK/UDC: 272-9(497.4Kamnik)"1965/1975"
DOI: 10.34291/BV2020/03/Hancic
© 2020 Hančič, CC BY 4.0

Damjan Hančič

Položaj Katoliške Cerkve na Kamniškem v obdobju 1965–19751

The Position of the Catholic Church in the Kamnik Area between 1965 and 1975

Povzetek: Po koncu druge svetovne vojne je bila komunistična oblast iz ideološko-političnih razlogov izrazito negativno razpoložena do vseh verskih skupnosti, zlasti pa do Katoliške cerkve. Tudi na območju Občine Kamnik zasledimo močne tendence partijskega nadzora nad Cerkvijo in njenimi člani (duhovniki ali družbeno angažiranimi laiki) ter primere omejevanja njenega družbenega vpliva. V prispevku je na osnovi gradiva kamniške občinske organizacije zveze komunistov prikazan položaj Katoliške Cerkve na območju Občine Kamnik v obdobju od konca 60. do srede 70. let 20. stoletja. To je čas, ko je po eni strani Katoliška cerkev tudi na lokalni ravni zaradi uresničevanja sklepov drugega vatikanskega koncila in normalizacije diplomatskih odnosov med Jugoslavijo in Svetim sedežem želela razširiti prostor svojega delovanja, po drugi strani pa je partija še vedno skušala omejevati njen vpliv na družbenem področju.

Ključne besede: Katoliška Cerkev, zveza komunistov, Kamnik, verske skupnosti

Abstract: After the end of the Second World War, the Communist authorities had a distinctly negative attitude towards all religious communities, especially towards the Catholic Church, due to political and ideological reasons. The Party's strong tendencies to control the Church and its members (priests or socially engaged laypeople) and cases of its efforts to limit the Church's social influence can also be found in the area of the Municipality of Kamnik. Based on the material of the organisation of the League of Communists from the Municipality of Kamnik, the article shows the position of the Catholic Church in the area of the municipality from the end of the 1960s to the middle of the 1970s. On the one hand, this was the time when the Catholic Church aimed to expand the space in which it operated on the local level as well due to the implementation of the conclusions from the Second Vatican Council and the normalisation of

[1] Prispevek je nastal kot rezultat dejavnosti v okviru raziskovalnega programa P6-0380 „Zgodovinsko-pravni vidiki kršitev človekovih pravic in temeljnih svoboščin na slovenskem ozemlju v 20. stoletju do sprejetja ustave", ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

the diplomatic relations between Yugoslavia and the Holy See; on the other hand, the Party still attempted to limit the Church's influence in the society during this time.

Key words: Catholic Church, League of Communists, Kamnik, religious communities

1. Uvod

Pravica do svobode veroizpovedi je eden od temeljev in pokazateljev demokratičnosti, svobode in pluralnosti družbe. Po koncu druge svetovne vojne je bila komunistična oblast izrazito negativno razpoložena do Katoliške Cerkve (v nadaljevanju Cerkev), tako iz ideoloških kakor tudi iz političnih razlogov. Oblast je nasprotnika sicer videla v vseh verskih skupnostih in njihovih ustanovah, saj so vzgajale v duhu, ki je bil nasproten novi marksistični ideologiji, Katoliška cerkev[2] pa je bila edina močna ustanova, ki si je oblast ni mogla podrediti in ki je zelo vplivala na kulturno in duhovno življenje ljudi (Griesser Pečar 2012, 132; Piškurić 2018, 591–609). Zato je oblast hotela izničiti vpliv Cerkve, podobno kot je pred tem zatrla politično opozicijo. Vendar se je kmalu izkazalo, da ima Cerkev močno oporo v prebivalstvu, zato je oblast spremenila svojo taktiko. Načelo o ‚ločitvi Cerkve in države', ki ga je določila jugoslovanska ustava iz leta 1946, je bilo razumljeno v negativnem smislu, da se namreč Cerkev izloči iz javnega življenja. Seveda pa Cerkev niso omejevali samo splošno znani zakonski predpisi, temveč predvsem tudi predpisi, ki so bili del paralelnega tajnega pravnega sistema. Oblast je vsako uradno preganjanje Cerkve uradno ostro zanikala (Šturm 2004, 606–650). Kot ugotavlja zgodovinarka dr. Jelka Piškurić v svoji nedavni raziskavi,

> »se je komunistična oblast bala predvsem vpliva Cerkve na mladino, saj so v mladini videli poroka za nadaljevanje socialistične družbene ureditve. Izvajanje partijske politike je bilo mnogokrat odvisno od posameznikov in od njihove politične vneme ter od lokalnega okolja, ki se je lahko močno razlikovalo. V prvem povojnem obdobju je oblast veliko vlagala v ateistično vzgojo in sekularizacijo družbe, pri tem se je opirala predvsem na vzgojo mladine. Kljub temu da se je začelo ozračje v šestdesetih letih nekoliko sproščati, je oblast z različnimi ukrepi še vedno krepila sekularizacijo, ki je bila najmočnejša v sedemdesetih letih. Za obdobje socializma je torej razvidno razlikovanje med vernimi in nevernimi prebivalci; to delitev so nekateri posamezniki občutili zelo globoko, drugi manj, ločevanje pa se je ohranilo tudi po demokratičnih spremembah.« (Piškurić 2018, 591–609)

[2] Vrhovno vodstvo Katoliške cerkve je bilo v primerjavi s Pravoslavno cerkvijo v tujini, njeni duhovniki pa zaradi celibata niso imeli družin, zato eksistencialno niso bili tako odvisni od državne socialne pomoči kot duhovniki Pravoslavne cerkve. Zato si jo je komunistična oblast dosti težje podredila kot Pravoslavno cerkev.

Katoliška cerkev v Sloveniji je zaradi uresničevanja sklepov drugega vatikanskega koncila zaradi začetka normalizacije odnosa med Jugoslavijo in Svetim sedežem ter zaradi sočasnega nastopa liberalnega obdobja v jugoslovanski notranji politiki po letu 1965 opazno prenovila in intenzivirala pastoralno dejavnost. Kot ugotavlja zgodovinar Dejan Pacek, »so bili za pokoncilsko Cerkev v Sloveniji značilni izredna pestrost delovanja in iskanje vedno novih metod dela, ki močno presegajo tradicionalne okvire, in težnja po razširitvi delovnega področja na vsa tista torišča, kjer kakorkoli prihaja v vprašanje formiranje fiziognomije človeka« (2018, 747–748). To je vodilo v konflikt s komunistično oblastjo, saj je postal ogrožen njen dotedanji monopol nad slovensko družbo na področjih urbanizma, vzgoje in izobraževanja, dobrodelnosti in organiziranja ljudi (749). Konflikt med oblastjo in Cerkvijo je potekal na tistih področjih, na katerih je Cerkev s svojim delovanjem načenjala dotedanji monopol oblasti nad slovensko družbo: na področjih urbanizma, vzgoje in izobraževanja, dobrodelnosti in organiziranja ljudi. Kot odgovor na to je oblast do leta 1975 sprejela ali pripravila vse najpomembnejše ukrepe, ki so naredili konec desetletju poprej začetemu »izhodu Cerkve iz zakristij« (748). Po mnenju partije je cerkveno vodstvo menilo, »da je dosedanji življenjski prostor Cerkvi omejen, zato ga želi razširiti predvsem v izgradnji, širjenju in modernizaciji bogoslužnih prostorov; v večjem prostoru svobode, kar zadeva sredstva za množično obveščanje (RTV, javni tisk, javne dvorane)« (ZAL, KAM 127, šk. 2, 3). Cerkev si je hkrati želela večjo svobodo na socialnem, kulturnem, rekreativnem in športnem področju, »da bi zapolnjevala funkcije, ki jih država ne izpolnjuje, pa tudi večjo svobodo v vprašanju vzgoje in šolstva, kjer bi lahko tudi verniki doprinesli znaten delež za splošno blaginjo skupnosti« (šk. 2, 3). Partijo je zato zlasti skrbelo, »da se slovenska Cerkev tudi v bodoče ne želi odreči določenemu poseganju v politiko, kolikor ima pravico in dolžnost, da se bori za moralo, ki mora veljati tako za politiko kot tudi za samo ekonomijo« (šk. 2, 3). Cerkev je poleg zahteve po prisotnosti v množičnih medijih ponavljala tudi zahtevo, da je prisotna v šoli oziroma vzgoji mladine: »Cerkev pričakuje nevtralizacijo pouka. Cerkev želi, da bi se poleg ateističnega na materialističnem svetovnem nazoru temelječega pouka mladina seznanjala tudi z idealističnim pogledom na svet – torej tudi z religiozno razlago pojavov in sveta.« (šk. 2, 3) Tako za partijo ni bilo nobenega dvoma, »da je Cerkev z vso to dejavnostjo, zahtevami in načrti politični dejavnik, ki hote ali nehote politično vpliva na množice. Cerkev tako želi – po besedah pomožnega škofa v Mariboru dr. Vekoslava Grmiča (za katerega sicer v partijskem dokumentu ugotavljajo, da je ‚sicer koncilsko napreden duhovnik'), da bi socialistična oblast v praksi izvajala tako svobodo.« (šk. 2, 7)

2. Cerkev na Kamniškem v povojnem obdobju

Na podlagi dozdajšnjih raziskav lahko ugotovimo, da je bil na kamniškem območju v primerjavi z nekaterimi drugimi območji v Sloveniji v povojnem obdobju odnos partije do Cerkve nekoliko manj konflikten, kljub temu pa tudi tu zasledimo moč-

ne tendence partijskega nadzora nad Cerkvijo in njenimi člani ter omejevanja njenega družbenega vpliva (Hančič 2018, 122). Tako je partija tudi na Kamniškem budno spremljala delo ‚verskih skupnosti', še zlasti katoliške. Iz leta 1970 je ohranjen nekakšen elaborat, ki predstavlja enega daljših dokumentov o verskih skupnostih, zlasti Cerkvi. Naslov dokumenta, ki obsega šestdeset strani in nosi oznako Zaupno, samo za interno uporabo, je Kratek pregled stanja in delovanja verskih skupnosti v Občini Kamnik in je med gradivom za sejo komiteja občinske konference ZKS Kamnik. Razdeljen je na dva dela: prvi, ki obsega devetnajst strani, je prikaz delovanja verskih skupnosti v Sloveniji, drugi pa je konkretno poročilo, zlasti o delovanju Cerkve po posameznih župnijah na območju Občine Kamnik. V prvem delu so predstavljeni pokoncilska prenova Cerkve, posamezne druge verske skupnosti, dušnopastirska dejavnost, kateheza, verski tisk in stiki Cerkve s politično emigracijo v tujini. Poročilo je razdeljeno na opis stanja po posameznih župnijah, znotraj vsake župnije pa je strukturirano v splošen kratki opis zgodovine župnije, predvsem na podatke o župniku in njegovih pastoralnih prizadevanjih, še zlasti pod drobnogledom je vpliv župnikovih prizadevanj na mladino; povsod so navedeni tudi župnijsko premoženje in podatki, koliko davka župnik oziroma župnija plačuje od posamezne nepremičnine (ZAL, KAM 127, šk. 2).

Velik pomen je v elaboratu pripisan verskemu tisku in katehezi. Tako je v njem ugotovljeno, da je bil v obravnavanem obdobju obisk verouka osnovnošolske mladine na podeželju kamniške občine od sedemdeset- do stoodstoten, medtem ko je bila udeležba v industrijskih in delavskih središčih precej manjša: od deset do trideset odstotkov. Na območju celotne občine je od skupaj 3211 učencev kar 2182 ali 67,68 odstotka redno obiskovalo verouk; mladina je v glavnem obiskovala verouk do birme, pozneje pa je z leti in vrsto šole odstotek udeležbe padal. Precej drugačni so bili podatki za učiteljstvo: v decembru 1964 je od sto dvanajstih osnovnošolskih učiteljev na območju kamniške občine samo pet obiskovalo verske obrede občasno, dva pa stalno (šk. 2, 14). Leta 1965 so v Zavodu za usposabljanje invalidne mladine Kamnik odkrili, da je bila dvema njihovima gojencema poslana verska literatura Farno ognjišče. Ugotovljeno je bilo, da je literaturo poslal nek posameznik iz Kopra. Literatura je bila delno zasežena in poslana Službi državne varnosti, delno pa se je vrnila pošiljatelju. Novega pošiljanja literature od tedaj dalje ni bilo (šk. 2, 58).

Glede naročil na verski tednik *Družina* v elaboratu ugotavljajo, da je bilo leta 1970 na območju Občine Kamnik 1773, na mladinski list *Ognjišče* pa 1193 naročnikov. Navajajo, da se je v letu 1970 pojavila prodaja *Ognjišča* tudi v prodajalnah tobaka in časopisov, vendar so s takojšnjo intervencijo to takoj preprečili (šk. 2, 14). Dve leti prej, leta 1968, so »zabeležili primer nezakonitega nabiranja prostovoljnih denarnih prispevkov občanov ob prilikah, ko pokojnik leži na mrtvaškem odru« (šk. 2, 58). Šlo je za primer homškega župnika Karla Babnika, ki je na tak način zbiral prostovoljne prispevke v Šmarci. Prispevki so se zbirali tako, da je bil na mizi ob mrtvaškem odru zvezek, v katerega so darovalci vpisovali prispevek. V zvezek je moral darovalec vpisati svoje ime in priimek, vsoto, ki jo daruje, in za kateri namen jo daruje (za mašo, za svojce pokojnika, za župnika, za Baragovo se-

menišče, Onkološki inštitut). Zbiranje prispevkov so potem v sodelovanju z ustreznimi organi domžalske občine preprečili. Ker je bil duhovnik Babnik član Ciril-metodijskega društva (CMD),[3] upravnokazensko proti njemu niso ukrepali, moral pa je nabiranje prispevkov takoj prekiniti (šk. 2, 58). V poročilu omenjajo še pojav t. i. laičnih svetov, za katere ugotavljajo, da se »bolj ukvarjajo s cerkvenim premoženjem kot pa s cerkveno politiko« (šk. 2, 58). Na območju Občine Kamnik so v tem času delovali trije samostani: frančiškanski,[4] v katerem so bili duhovnik, samostanski brat in dve kuharici; uršulinski v Mekinjah,[5] v katerem je bilo petindvajset sester, ter samostan sester Vincencija Pavelskega, v katerem je bilo štirinajst sester (šk. 2, 56, 57).

Za verska vprašanja je bila ustanovljena tudi posebna Občinska komisija za verska vprašanja, katere naloga je bila

»spremljati delovanje verskih skupnosti (njihovo aktivnost, vsebino in metode dela, zakonitost delovanja, kadrovanja mladine za duhovniški poklic, pridobivanje gmotnih sredstev) na vseh področjih delovanja, zlasti v odnosu do mladine; analizirati in preučevati dobljene podatke, registrirane pojave in idejno-politične probleme v zvezi s tem; skrbeti za delo in probleme lokalnih organov CMD oziroma Društva slovenskih duhovnikov; posredovati svoje ugotovitve in predloge lokalnim družbenopolitičnim organizacijam ter najožje sodelovati z njimi v cilju dosege čim večje konstantne aktivnosti teh organizacij v idejni borbi proti škodljivim vplivom Cerkve; dajati mnenja pristojnim upravnim organom pri reševanju konkretnih zadev s področja verskih skupnosti (davčna politika, novogradnje in popravila cerkvenih objektov, razna dovoljenja itd.); preprečevati poizkuse oviranja zakonito dovoljene verske dejavnosti in reševanje problemov z administriranjem in protiversko gonjo; obveščati Republiško komisijo za verska vprašanja o vseh važnejših ugotovitvah, posvetovati se z njo v delikatnejših in nejasnih primerih ter skrbeti za izvajanje enotne politike na tem območju.« (šk. 2, 60)

3. Poudarki iz opisa stanja po župnijah v kamniški občini

Med poročili o delovanju posameznih župnij v kamniški dekaniji, ki je takrat obsegala župnije Gozd, Mekinje, Kamnik, Komenda, Stranje, Tunjice, Zg. Tuhinj, Šmar-

---

[3] Z ustanovitvijo CMD leta 1949 je komunistična oblast po vojni želela slovensko Cerkev odcepiti od Svetega sedeža, nastavljati škofe, ki so bili naklonjeni novi oblasti, celotno pastoralno dejavnost pa dobesedno zapreti v zakristije. S tem je zlasti v petdesetih letih zelo uspešno izvajala socialno in ideološko diferenciacijo (razdor) med duhovniki. Pozneje, zlasti pa po normalizaciji diplomatskih odnosov med Jugoslavijo in Vatikanom, je postala vloga CMD zanemarljiva (Griesser Pečar 2017, 423–437).

[4] Frančiškanski samostan v Kamniku je bil ustanovljen že leta 1493, vendar je med reformacijo propadel. Ponovno so ga ustanovili leta 1627. Leta 1941 so Nemci iz samostana izgnali patre frančiškane, po drugi svetovni vojni pa je bil samostan večinoma nacionaliziran in so v njem vse do leta 1990 stanovali občani.

[5] Uršulinski samostan v Mekinjah je deloval v prostorih nekdanjega samostana klaris od leta 1903. Aprila 1941 je nemški okupator sestre uršulinke izgnal iz samostana in samostan podržavil. Tudi po letu 1945 je ostal samostan delno nacionaliziran, uporabljali so ga za različne posvetne namene; leta 1990 je bil v celoti vrnjen uršulinkam, ki so ga konec leta 2016 podarile Občini Kamnik.

tno, Sela, Motnik, Špitalič, Homec in Vranja Peč, so največ pozornosti namenili župniji v Stranjah, kjer je bil župnik takrat mladi in agilni Franc Gačnik, in župniji Zg. Tuhinj, kjer je bil župnik Jožef Smolič, ki je bil po vojni dalj časa tudi zaprt zaradi obtožbe, da je med vojno na Dolenjskem organiziral t. i. belo gardo. Sploh župnik Gačnik je partiji povzročal največ težav, zato bomo v tem sestavku zapisom o njegovi aktivnosti posvetili nekoliko več pozornosti.

Prebivalstvo župnije Stranje, kjer je deloval župnik Franc Gačnik,[6] je bilo mešano. Preživljali so se delno od zaposlenosti v gospodarstvu in drugih službah, deloma s kmetijstvom. Večji del območja je precej hribovit, zato je bilo pridelka od zemlje le za domačo uporabo. Pretežni del prebivalstva je bil veren (okrog 80 odstotkov) in so se držali še vseh glavnih verskih običajev, niso pa hodili vsak dan ali vsako nedeljo k maši (ZAL, KAM 127, šk. 2, 46).

Za Gačnika je v omenjenem poročilu ugotovljeno,

> »da je bila že v letu 1964 zaznana njegova močna aktivnost med mladino. Da se je mladini čim bolj približal, je z njimi pozimi sankal; bili so pa tudi primeri, ko je mlade poučeval voziti avtomobil. Okrog sebe je zbral mlada dekleta in fante in jih poučuje cerkvenega petja. Sam je namreč poleg teologije študiral tudi glasbo in bil na splošnem kulturnem in še posebej na glasbenem področju zelo razgledan.« (šk. 2, 38)

Že za časa službovanja v Sorici je pisal nabožne igre in jih tudi režiral. Tudi v Stranjah je začel posegati v kulturno-prosvetno življenje: leta 1968 je bila npr. uprizorjena igra Brez županovega dovoljenja, režirana z Gačnikovo pomočjo. Gačnik je bil poleg tega vnet zbiralec starih umetniških slik, starih ur, panjskih končnic in skrinj (šk. 2, 38). Ukvarjal se je tudi z amaterskim fotografiranjem. Za mladino, predvsem za cerkvene pevce in ministrante, je organiziral razne izlete (na Brezje, sedež ljubljanske škofije, ogled drsalne revije v Celovec). Izlete je delno financiral Gačnik iz cerkvenega denarja, delno pa starši otrok. S pomočjo nekaterih domačinov je organiziral tudi romanje na božja pota v Sloveniji in tujini (šk. 2, 39). Zaradi omenjenega, za kar so mu uradno očitali »versko nestrpnost in izkoriščanje pridig in govorov v politične namene«, je bil Gačnik tudi v več konfliktih z oblastnimi organi. Ob tem je v poročilu navedenih nekaj primerov. Leta 1965 ni dobil dovoljenja za maševanje na Veliki planini. Med razgovorom na oddelku za notranje zadeve je to pokomentiral: »Če notranja uprava a priori stoji na stališču, da maša na Veliki planini ni potrebna, potem bom v bodoče tudi jaz rekel mojim pevcem – ne smete iti – fige jim pokažite.« (šk. 2, 39) Štiriindvajsetega julija 1965 je Gačnik na pogrebu Angele Turnšek v govoru izjavil, da je bil njen mož Franc ubit

[6] France Gačnik (1927–1988). Rodil se je v Velikih Laščah, osnovno šolo je obiskoval v domačem kraju, gimnazijo v Ljubljani. Po končani gimnaziji je vstopil v ljubljansko semenišče. Ljubljanski škof Anton Vovk ga je 1951 posvetil v duhovnika. Prvo desetletje je kot duhovnik služboval v Tržiču, Sorici in Davči. V tem obdobju se je začel ukvarjati tudi s fotografijo. Leta 1962 je prišel za župnika v Stranje. Tu je služboval vse do smrti leta 1988. Vseskozi je posvečal veliko pozornost glasbi. Izdal je več pesmaric z lastnimi uglasbitvami. S svojim zgledom in delovanjem je pomembno vplival na razvoj in podobo cerkvene mladinske glasbe na Kamniškem in v Sloveniji.

bolj iz osebnega maščevanja, kot da bi mogla njegova smrt pomagati od tujcev okupirani domovini. Dne 4. novembra 1965 je Gačnik v cerkvi v Stranjah med pogrebnim govorom izjavil, da so duhovniki pri nas po vojni doživljali vse mogoče neprijetnosti, smešenje in ponižanje, mnogo je bilo preganjanih in zaprtih ravno v obdobju, ko jih je slovenski narod najbolj potreboval (šk. 2, 39). Za obe dejanji, ki jih je policija obravnavala kot prekršek, v partijskem poročilu pa so ju imenovali ‚izpada', je bil Gačnik obsojen na tri mesece zapora pogojno za dobo dveh let. V pritožbi zoper sodbo prvostopenjskega sodišča pa je nato med drugim zapisal: »Če bo sodba obveljala, je to za mene dokaz, da je brezsmiselno vsako sodelovanje duhovnika z oblastjo in neumna vsaka njegova pomoč, pa naj gre za kakršnokoli akcijo.« (šk. 2, 40) ‚Težave' z Gačnikom pa se še niso končale. Leta 1967 je ob nekem pogrebu v Kamniku govoril, »da je vsak pogreb, posebno še katoliški, vračanje nazaj v božje naročje«. V govoru je vpletal Pasternaka kot velikega ruskega misleca, ki je v delu Doktor Živago zapisal, da se življenje začne šele pri jami, in nadaljeval: »Prejšnji teden so pokopali velikega nemškega državnika dr. Konrada Adenauerja, ki je bil med vojno vztrajen borec proti Hitlerju, po vojni pa se je vztrajno boril proti vsem, ki so skušali zatreti človeške svoboščine.« O Adenauerju je govoril kot o dobrem kristjanu, ki si je kljub obilnemu delu vzel čas, da je šel v cerkev, pa naj si je bil v Rusiji ali Bonnu itd. (šk. 2, 40). Gačnik je govoril tudi na pogrebu očeta pesnika Franceta Balantiča. Njegov pogrebni nagovor je bil sestavljen pretežno iz stihov Balantičevih pesmi. V pridigi je povedal, »da so Balantičeve pesmi že izšle v tujini, da pa jih pri nas ni dobiti, vrednost Balantičevih del pa je primerjal s Prešernovimi pesmimi« (šk. 2, 40).

Naslednji dogodek, ki se je znašel v partijskem poročilu, je iz leta 1966, ko je Gačnik ob odhodu rekrutov v JLA organiziral spoved in obhajilo. Po končanem obredu pa je vse udeležence povabil k sebi, jih pogostil s konjakom, vmes pa jim razlagal razmere v JLA. Baje je govoril, kako je v vojski hudo in težko, kako ‚zajebavajo' ter da je to še posebej čutil on, ker so zanj vedeli, da študira za duhovnika. »Vas morda ne bodo toliko,« je še dodal (šk. 2, 40). S tem pa se zapisi o Gačnikovih ‚deliktih' še ne končajo: Na hribu nad Stahovico, imenovanem Vegrad, so v tistem času med drugim organizirali predavanja z barvnimi diapozitivi o popotovanju po Afriki, toda »kmalu je vmes posegel Gačnik in šolskim otrokom naročil, da jim ni potrebno hoditi na Vegrad, ker da ima on prav take barvne slike iz Afrike, posnel pa jih je neki njegov človek, ki je potoval po Afriki« (šk. 2, 41). Na cvetno nedeljo 1967 je Gačnik »s prižnice napadel starše, češ če otroke celo leto ne pošiljate v cerkev, jih tudi danes ne bi bilo treba poslati z butaricami – kar domov naj gredo«. Podobno kritiko je izrekel tudi na božično noč 1966 (šk. 2, 41).

Naslednje sporno ravnanje je partija zaznala v decembru 1967, ko je bil v Stranjah celotedenski misijon. Kot je zapisano v citiranem poročilu, je »za odlično organizacijo in množičen obisk poskrbel Gačnik s tem, da je obiskal sleherno družino vplivnega območja. Na teh obiskih je delil vabila in pobiral denarne prispevke. Koliko je od koga dobil, ni bilo nikoli mogoče ugotoviti, ker so o tem vsi molčali. Obiskal je tudi vse družine članov Zveze borcev in Zveze komunistov.« (šk. 2, 58) S tem je po mnenju partije »predvsem manifestiral svojo prisotnost brez, da bi

direktno pozival na udeležbo pri misijonu«. Tako je prišel tudi v družino mlajšega člana zveze komunistov z nagovorom, »da je prepričan, da je prišel v krščansko družino« (šk. 2, 58). V poročilu navajajo tudi, da se je leta 1966 Gačnik ukvarjal tudi s prodajo jaslic in nabožnih slik. Od leta 1965 je vodil akcijo za postavitev kapele[7] na Veliki planini, vendar se je nato to prizadevanje nekoliko umirilo (šk. 2, 41). Leta 1970 je nekaterim staršem pisal pismo z naslednjo vsebino: »Dragi starši. N. N. drugo polletje ne hodi več k verouku. Nisem pa dobil še nobenega opravičila, zakaj ne. Iz takih družin ne bom več jemal otrok na verouk, tudi na prvo obhajilo ne. Ni garancije, da bo otrok hodil k verouku. Odgovor Bogu boste sami dali.« (šk. 2, 41)

Kot navajajo v poročilu, »je bil Gačnik do leta 1970 že dvakrat obsojen po rednem sodišču, sedemkrat pa je bil pri sodniku za prekrške (petkrat zaradi kršenja cestnoprometnih predpisov, enkrat zaradi kršenja predpisov o narodni obrambi in enkrat zaradi kršenja predpisa o verskih skupnostih – procesija brez dovoljenja).« (šk. 2, 42)

Gačnik je uvedel tudi novost v cerkveno glasbo pri verskih obredih – vpeljal je jazz. V ta namen je ustanovil ansambel Kamniktiti ter bil njegov idejni in strokovni vodja. Ansambel je pod njegovim vodstvom nastopal po raznih cerkvah ter tudi na tekmovanju cerkvenih glasbenih in pevskih ansamblov. Kot navajajo, je »po nepreverjenih vesteh temu ansamblu leta 1969 podaril tudi en milijon starih dinarjev« (šk. 2, 42).

Gačnik je poučeval verouk v Stranjah in Nevljah v župnišču. Pri pouku je uporabljal knjigo Krščanski nauk. V zvezke so učenci pisali obravnavano snov v skrajšani obliki, poleg besedila pa so risali tudi slike. Pri pouku je uporabljal tudi diapozitive, diafilme verske vsebine in magnetofon. Učenci so ob polletju in zaključku leta prejeli oceno, ki je bila zapisana na nekakšnem spričevalu. Ocene so bile v večini primerov odlične. Kot so ugotavljali v poročilu, »z dobrimi ocenami otroke bolj pritegne, da raje hodijo k verouku. Istega načina poučevanja in ocenjevanja se poslužujejo tudi v Kamniku, Komendi in Šmartnem.« (šk. 2, 42)

Drugo mesto po dolžini zapisov in ‚deliktov' v partijskem poročilu zavzema župnik Jožef Smolič,[8] ki je takrat vodil župnijo Zg. Tuhinj. Celotno območje župnije je bilo pretežno kmetijsko in hribovito. Precej prebivalcev je delalo v industriji v Kamniku, vendar so bili dejansko delavci in kmetje, ki so ob delovnem razmerju obdelovali tudi zemljo (šk. 2, 54). Vernih ljudi, ki so se redno udeleževali verskih obredov, je bilo okrog sedemdeset odstotkov, preostalih trideset odstotkov je bilo takih, ki so verske obrede obiskovali le ob največjih praznikih, nekaj pa jih je bilo

---

[7] Kapelico Marije Snežne na Veliki planini so tik pred drugo svetovno vojno postavili pastirji, na začetku leta 1945 so jo v nemško-domobranski zimski ofenzivi proti partizanom, tako kot vse koče na Veliki planini, požgali Nemci. Po vojni je oblast vse do konca osemdesetih let preprečevala njeno obnovo. Ponovno postavili in blagoslovili so jo avgusta 1988, nekaj mesecev pred Gačnikovo smrtjo.

[8] Jože Smolič (1905–1983) je bil med okupacijo župnik v Stopičah pri Novem mestu. Leta 1952 ga je Okrožno sodišče v Ljubljani obsodilo na dvajset let strogega zapora, vrhovno sodišče pa je kazen zvišalo na dosmrtno (Griesser Pečar 2005, 335, 336), vendar je bil že februarja 1960 pogojno izpuščen iz zapora. V Tuhinju je deloval od aprila 1960 (ZAL, KAM 127, šk. 2, ovoj 14, 53).

takih, »ki so imeli s pojmom religije razčiščeno« (šk. 2, 55). Verouk, ki se ga je udeleževalo okoli enaindevetdeset odstotkov otrok, je poučeval župnik sam. V župniji je bila še podružnična cerkev sv. Vida, v kateri se je verski obred izvajal samo začasno. Zasebnih zgradb za verske obrede niso uporabljali (šk. 2, 55).

Kot navaja poročilo, »je bil župnik Smolič ob prihodu na župnijo precej aktiven in je obiskoval ljudi. Ko pa so prebivalci izvedeli za njegovo preteklost, naj bi o njem razširili neko pesem, sestavljeno v obliki rožnega venca, ki so mu jo tudi pritrdili na vrata. Nekajkrat naj bi bil tudi napaden, vendar brez kakšnih posledic, tako da ga je po tem povsod spremljal cerkovnik.« (šk. 2, 53) Po navajanju partijskega poročila je Smolič, »še do nedavnega opravljal vse verske obrede po starem in na kar se da svečan način. Je samozavesten in nastopa precej diktatorsko, zato ga ljudje ne marajo. S prižnice napada moške, ki mašo raje presede v gostilni ali pa na zapovedan praznik delajo. S prižnice se je leta 1967 lotil tudi žena, ki so za 8. marec na proslavi plesale in se zabavale (postni čas), češ da so za kos mesa in liter vina zatajile vero.« (šk. 2, 53) V poročilu nadalje navajajo, da naj bi mu otroci in tudi nekateri starši zamerili, »ker se je proti nekaterim nemirnežem ali tistim, ki niso znali snovi pri verouku, baje posluževal telesnih kazni ali pa o njih govoril s prižnice. Zato so nekateri sicer verni starši prenehali pošiljati otroke k verouku.« (šk. 2, 54) Poročilo ugotavlja, da »se sicer tudi nekateri župljani smešno obnašajo, ko župnika predhodno prosijo, če sme na ta in ta praznik delati to in to« (šk. 2, 54). Po zrušitvi zvonika so v letu 1964 ustanovili gradbeni odbor za postavitev novega zvonika in popravilo cerkve. Naloga odbora je bila skrbeti za denarna sredstva, delovno silo in gradbeni material ter voditi gradnjo. Vsa sredstva za obnovo zvonika in cerkve so bila zbrana s prostovoljnimi prispevki. Vendar, kot je ugotovljeno v poročilu, »koliko je kdo dal, pa se ni dalo nikdar ugotoviti. Župnik je v ta namen povišal tudi najemnino za klopi v cerkvi.« (šk. 2, 54)

V poročilu so nekaj več pozornosti namenili tudi najštevilčnejši župniji na tem območju – župniji Kamnik, ki jo vodi župni upravitelj in dekan Jožef Perčič.[9] Prebivalstvo župnije je bilo močno mešano. V Kamniku je bil pretežno ‚čisti delavski razred‘, medtem ko so bili v okolici Kamnika in na podeželju večinoma ‚dvoživke‘ (to so tisti, ki so bili zaposleni v tovarni, doma pa so imeli še malo zemlje) in pa kmetje. Največ kmetskega prebivalstva je bilo v Podgorju, Rudniku, Volčjem potoku in Šmarci. Večina prebivalstva se je držala vseh verskih običajev, v Kamniku pa v glavnem glavnih cerkvenih praznikov, kot sta božič in velika noč, ter glavnih zakramentov, kot so krst, birma in poroka. Verouk se je poučeval v cerkvi (šk. 2, 29). V poročilu je navedeno, da se je v Kamniku župnik Perčič izkazal kot precej aktiven v odnosu do mladih. Zanje je organiziral ‚versko nedeljo‘ in na vsak zapovedan praznik posebno mašo ter v tej zvezi izdal pismo, naslovljeno na starše, v katerem je poudaril pomen udeležbe pri bogoslužju za mladino in otroke, pri čemer se je zavedal, »da mora biti maša zanje bolj zanimivo pripravljena in zanje prilagojena. Zato so se odločili, da tudi v Kamniku ob nedeljah ob 8. uri pripravijo

[9] Jožef Perčič, roj. 4. 3. 1934 v Rupi pri Kranju, končal teološko fakulteto, v Kamniku je služboval od avgusta 1969, pred tem je služboval v Polšniku pri Litiji. Ni bil član CMD.

mašo posebno za mlade. Zavzel se je tudi za večje sodelovanje staršev pri celotni verski vzgoji otrok in mladine.« (šk. 2, 24, 25) Leta 1969 je župnik organiziral tudi konferenco mladih z različnimi predavanji v zvezi s poznavanjem svetega pisma, z verskimi problemi mladih in aktualnimi vprašanji (šk. 2, 24, 25). Zanimivo je tudi, da so v poročilu tudi nekatere zaupnejše informacije, in sicer v zvezi s Perčičevim obiskom pri neki Kamničanki, ki je bila v nekem samostanu pri Celovcu, da bi se izšolala za medicinsko sestro. V poročilu navajajo, da je župnik konec novembra 1969 zaprosil za podaljšanje potnega lista, ker mora odpotovati v Avstrijo. Ker omenjena oseba ni bila zadovoljna s svojo odločitvijo, je namreč želela domov, in tako jo je šel župnik sam iskat (šk. 2, 27). Zapisali so tudi, da so bili opozorjeni, »da župnik in kaplan na razgovorih s posameznimi predstavniki oblasti snemata pogovor na magnetofonski trak, toda po preizkušnjah ta trditev ne drži« (šk. 2, 27). Zoper župnika in kaplana je bil 18. februarja 1970 uveden upravnokazenski postopek zaradi suma sodelovanja pri organiziranju pevskih zborov na Starem gradu, vendar je bil za župnika postopek kmalu ustavljen zaradi pomanjkanja dokazov (šk. 2, 30).

Nekaj zanimivih podatkov se nanaša tudi na stanje v Šmartnem v Tuhinjski dolini, kjer je bil takrat župnik Vladimir Zmet,[10] ki je bil še posebej prva leta dokaj aktiven. Obiskoval je ljudi po domovih in jim govoril o veri in Cerkvi. Bil je član CMD (šk. 2, 44). Prebivalstvo župnije je bilo mešano: delavci, delavci – kmetje in kmetje. Veliko jih je bilo zaposlenih po raznih podjetjih v Kamniku in okolici. Skoraj vsi so imeli tudi doma več ali manj zemlje, tako da so del življenjskih potrebščin pridelali sami. Večina prebivalcev je bila tudi zelo verna in so se, zlasti starejši, redno udeleževali verskih obredov. Cerkev v Šmartnem je bila med vojno požgana, leta 1960 pa obnovljena in na novo posvečena. V poročilu je posebej izpostavljeno, »da je značilno za prebivalce tega okoliša, da so v letu 1959, ko je bilo treba podreti zvonik, uprizorili nekak upor in so hoteli delavce, ki so bili pripravljeni na podiranje zvonika, napasti z raznim poljedelskim orodjem« (šk. 2, 46). Omenjeno je tudi, da je bilo dovoljenje za ta blagoslov jedil zaprošeno za leto 1970 samo za eno lokacijo, v vseh drugih pa se je obred po zasebnih hišah opustil, ker naj bi bil znesek šest dinarjev prevelika taksa za dovoljenje (šk. 2, 45).

4. Problematika Katoliške cerkve v partijskih zapisnikih sredi sedemdesetih let

V naslednjih letih so Cerkev oziroma versko problematiko v zapisnikih kamniške partije obravnavali še dvakrat. Tako so 30. januarja 1975 na komiteju občinske konference ZKS Kamnik na zahtevo predsedstva CK ZKS obravnavali informacijo o reakcijah na zaplembo verskega lista *Družina* (ZAL, KAM 127, šk. 9). V dopisu, ki

[10] Vladimir Zmet, roj. 1911 v Sp. Šiški v Ljubljani, ki je v Šmartno prišel iz Ljubljane poleti 1962, ko je zamenjal tedanjega župnika Ignacija Škodo. Zmet je bil od leta 1928 v Argentini in je služboval kot župnik v Buenos Airesu, imel pa je večjo farmo. Po nekaterih nepreverjenih informacijah je bil povezan z emigracijo.

so ga 11. februarja 1975 poslali kot odgovor republiškemu CK-ju, so sicer povzeli, »da je bilo iz razprave navzočih ugotovljeno, da na zaplembo ni bilo večje reakcije med verniki v občini« (šk. 9), kljub temu pa se velja na tem mestu posvetiti njeni vsebini, ker kaže na odnos oblasti v Sloveniji do Cerkve: po eni strani so skušali preprečevati najbolj grobe medijske napade na Cerkev, ki bi lahko v mednarodni javnosti izpadli, kot da se Cerkev v Jugoslaviji preganja, po drugi strani pa tudi Cerkvi niso hoteli dati priložnosti, da se sama v svojih medijih odzove na te napade in jih po svoje interpretira.

Kot so na CK ZKS zapisali v dopisu komitejem občinskih konferenc ZKS in medobčinskim svetom ZKS, je okrožno javno tožilstvo SRS dne 23. januarja 1975 izdalo odločbo, s katero je začasno prepovedalo razširjanje četrte številke verskega lista *Družina* z dne 26. januarja 1975, in nato sklenilo, da trajno prepove razširjanje navedene številke *Družine*, ter odredilo, da se tiskarski stavek razdre. Verski tednik *Družina* je v sestavku namreč povzel del članka, ki je bil objavljen v ljubljanskem *Dnevniku* dne 11. januarja 1975, nanašal pa se je na poročilo s seje občinske konference ZK Bežigrad. Avtor tega članka Slavko Drlja je v *Dnevniku* pod naslovom *Komunisti ostro zahtevajo* med drugim napisal: »V ospredju razprav pa je bila vsekakor problematika dejavnosti štirih verskih skupnosti v občini. Konferenca je glede na zelo široko paleto problemov, od prošenj za novogradnje, adaptacije, nakupe in popravila cerkvenih objektov, prek publicistične dejavnosti cerkve, katehizacije mladine (verouka), do organiziranja otroškega varstva, mladinskih izletov ipd. zadolžila vse osnovne organizacije ZKS, da do 1. aprila letos obravnavajo pojave idejnopolitične aktivnosti in vplive verskih skupnosti na svojem področju in ustrezno ukrepajo. Člani konference so prav tako zahtevali, da se nemudoma izdela spisek vseh ‚aktivistov' verskih skupnosti, in sicer zato, da bi se laže ognili mnogim čudnim načinom kadrovanja, ki so se dogajali v daljni in bližnji preteklosti, ko je pomembno in tudi vodilno mesto v delovni organizaciji zasedel človek, ki ni razčistil s svetovnim nazorom.« (šk. 9) Opozoril je tudi na kadrovanje, »ne le v delovnih organizacijah, temveč tudi v šolah. Predvsem to velja za vzgojiteljsko in pedagoško delo, kar je ozko povezano tudi z vprašanjem delovanja verskih skupnosti. Nevzdržno je namreč, da nam iz dneva v dan prihajajo novi in novi kadri s teh šol, ki so vzgojeni v povsem drugačnem duhu, kot ga zahtevata ustava, kot vse naše resolucije in končno naš vsakdan.« (šk. 9) Do vsebine tega članka je uredništvo *Dnevnika* v naslednji številki dne 13. januarja 1975 zavzelo kritično stališče, tako da je član uredništva Milan Meden med drugim zapisal, da bi bila »vsaka politika, ki ustvarja pregraje na nazorski podlagi, ki bi ločevala samoupravljavce na verujoče in neverujoče, le voda na mlin nazadnjakom, ki si želijo povratek v staro stanje, v politizacijo cerkve na novih podlagah«. ‚Inkriminirana' številka *Družine* pa je, po mnenju CK ZKS »poročilo konference ZK Ljubljana-Bežigrad tendenciozno komentirala«. Neznani avtor je v komentarju med drugim zapisal, da komunisti hočejo izdelati sezname tistih oseb, ki si upajo javno prikazati svojo versko pripadnost, in je postopke ZK Ljubljana Bežigrad primerjal s postopki nemških nacionalistov na Koroškem in McChartyjevim ‚lovom na čarovnice' v ZDA. Zaključek članka predstavlja ugotovitev, »da vernik v naši družbi nima nobene možnosti za uspeh na svoji ustvarjalni poti in da je zapis v *Dnevniku* samo potenciranje takšnega

nezaupanja«. CK ZKS tako ugotavlja, da so bile z navedenim sestavkom v *Družini* »vesti raznašane na alarmantni način in da bi utegnile vznemiriti javnost, ki bi se seznanila z vsebino članka. Glede na zakonito določilo čl. 81 tč. 2 Zakona o javnem obveščanju je bil podan razlog za prepoved razširjanja 4. številke *Družine*.« (šk. 9) Na koncu je dodan pripis: »Prosimo vas, da nas takoj informirate o pogledih, stališčih in reakcijah terena na zaplembo *Družine*.« (šk. 9)

Drugi primer obravnave Cerkve na sestanku kamniške ZKS je bil junija leta 1975, ko so na sestanku občinske konference ZKS Kamnik obravnavali primer neveljskega župnika, ki je pri verouku zlasal neko dekle in je zadevo obravnaval tudi javni tožilec. V poročilu navajajo, da »je prišel tudi miličnik in vse vpletene in priče zaslišal, vendar so starši dekleta kasneje umaknili kazenski pregon, čeprav so učenci zatrjevali, da jih župnik pri verouku tepe«. Sprejeli so sklep, »da so člani ZK o tem dogodku seznanjeni in da ga obsojajo«, ter dodali: »O župniku smo že večkrat razpravljali, a če verniki venomer silijo v cerkev in so za vse gluhi, ni kaj ukreniti. Starši so podpisali izjavo za verouk in oni naj z župnikom obravnavajo stvari. Mi se v to ne moremo vtikati.« (šk. 29)

5. Sklep

Prispevek prikaže odnos med partijo in Cerkvijo na lokalnem kamniškem nivoju v obdobju, ko je bilo najhujše preganjanje vere in cerkve že mimo in so se začeli odnosi med Cerkvijo in komunistično oblastjo urejati. Tako je po letu 1966 jugoslovanska oblast do Cerkve vodila dvojno politiko: osrednja državna oblast si je intenzivno prizadevala v tujini ustvariti pozitivno podobo urejenih odnosov med Cerkvijo in državo ter v tem času tudi dejansko rešila vrsto perečih vprašanj v medsebojnih odnosih; na lokalni ravni pa so verniki ostajali ‚državljani drugega razreda',[11] čeprav je znotraj sebe Cerkev doživljala preporod (Dolinar 1998, 232, 233). To se odraža tudi v pregledanem gradivu lokalne partijske organizacije v Kamniku. Obseg pastoralne in družbene dejavnosti, ki jo je izvajala Cerkev, je bil odvisen predvsem od posameznega lokalnega župnika: če je bil ta dejaven, je njegova pastoralna dejavnost hitro prešla na družbeno raven, če pa je bil pasiven, je ostala njegova dejavnost »znotraj cerkvenih zidov«. Večji družbeni angažiranosti posameznih duhovnikov, zlasti mlajših, je šla v prid tudi pokoncilska prenova Cerkve, kar so starejši duhovniki težje sprejemali in zato ostajali v mejah partijsko zamišljene ločitve cerkve od države oziroma vsega družbenega življenja. Tako so tudi na kamniškem območju skrb partiji povzročali zlasti mlajši duhovniki (npr. Gačnik, Perčič), medtem ko jim starejši večinoma niso, podrobneje so spremljali zgolj tiste, ki so se med vojno intenzivneje angažirali pri ustanavljanju vaških straž (npr. župnik Smolič).

[11] To je prihajalo do izraza zlasti v zahtevi po ‚moralno-političnih kvalitetah' vodilnih uslužbencev v državnih službah in v zahtevi po ‚nevtralni in znanstveni' šoli, kar je z drugimi besedami pomenilo, da mora šola postati marksistična in ateistična. V tem pogledu stvari ni spremenil niti Zakon o pravnem položaju verskih skupnosti iz leta 1976.

Kratice

CK – Centralni komite.
CMD – Ciril-metodijsko društvo.
KAM – Kamnik.
RTV – Radio-televizija.
ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana.
ZDA – Združene države Amerike.
ZKS – Zveza komunistov Slovenije.

Reference

Arhivski viri

ZAL, KAM 127 – Zgodovinski arhiv Ljubljana, Občinski komite Zveze komunistov Slovenije Kamnik, šk. 2, ovoj 14, Seje komiteja občinske konference ZKS, 1970, Kratek pregled stanja in delovanja verskih skupnosti v Občini Kamnik.

ZAL, KAM 127 – Zgodovinski arhiv Ljubljana, Občinski komite Zveze komunistov Slovenije Kamnik, šk. 9, Prepoved lista Družina št. 4/75, ovoj 80, dopis z dne 11. 2. 1975.

ZAL, KAM 127 – Zgodovinski arhiv Ljubljana, Občinski komite Zveze komunistov Slovenije Kamnik, šk. 29, ovoj 176, Zapisnik 15. rednega sestanka osnovne organizacije ZKS Nevlje, 16. 6. 1975.

Druge reference

Dolinar, France M. 1998. Katoliška cerkev v Sloveniji po drugi svetovni vojni. V: Drago Jančar, ur. *Temna stran meseca: kratka zgodovina totalitarizma v Sloveniji 1945–1990*, 222–233. Ljubljana: Nova revija.

Griesser Pečar, Tamara. 2005. *Cerkev na zatožni klopi: Sodni procesi, administrativne kazni, posegi ‚ljudske oblasti' v Sloveniji od 1943 do 1960*. Ljubljana: Družina.

– – –. 2007. *Razdvojeni narod: Slovenija 1941–1945; okupacija, kolaboracija, državljanska vojna, revolucija*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– – –. 2012. Katoliška cerkev v komunistični Sloveniji: ‚sovražnik številka ena'. V: Mateja Čoh Kladnik in Neža Strajnar, ur. *Represivne metode totalitarnih režimov: zbornik prispevkov z mednarodnega znanstvenega posveta*, 131–145. Ljubljana: Študijski center za narodno spravo.

– – –. 2017. Cirilmetodijsko društvo katoliških duhovnikov LRS in ‚ljudska oblast' med najhujšo represijo. *Bogoslovni vestnik* 77, št. 2:423–437.

Hančič, Damjan. 2018. Odnos kamniške partije do Katoliške cerkve v prvih povojnih letih. *Dileme: razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine* 2, št. 2:117–134.

Pacek, Dejan. 2018. Odziv oblasti na pastoralno dejavnost Katoliške cerkve v Sloveniji v letih 1965–1975 (1. del). *Bogoslovni vestnik* 78, št. 3:745–766.

Piškurić, Jelka. 2018. Omejevanje svobode veroizpovedi v socializmu. *Bogoslovni vestnik* 78, št. 2:591–609.

Šturm, Lovro. 2004. Church-State Relations and the Legal Status of Religious Communities in Slovenia. *BYU Law Review* 2:606–650. https://digitalcommons.law.byu.edu/lawreview/vol2004/iss2/9 (pridobljeno 14. 10. 2019).